

THE PRESPA AGREEMENT: THE PRICE PAID FOR MACEDONIA'S EUROPEAN INTEGRATION

NAKEVA Marijana

PhD student, "Dunărea de Jos" University of Galați

Abstract: This article intends to analyze the issue of constitutional reforms in Macedonia, as implemented under the Prespa Agreement – an international agreement signed on June 17, 2018 by the foreign ministers of the Republic of Macedonia and Greece and the UN mediator on behalf of the dispute – Matei Nimetz. According to the agreement, Macedonia should change its name to Northern Macedonia so that the official name of the country is the Republic of North Macedonia. Officially, the Prespa Agreement is called the "Final Agreement" which resolves the disputes shown in UN Security Council Resolutions no. 817 and 845 of 1993, which replaces the Interim Agreement between Greece and Macedonia of 1995. The interest is to establish a strategic partnership between the parties and to allow the Republic of Macedonia to join the EU and NATO. The main purpose of this article is to establish a clearer picture of the European aspirations of the Republic of Macedonia and the price it has to pay in the context of the break-up of Yugoslavia and the problems it faces.

Keywords: Countries to the Western Balkans, European Union, NATO, Former Yugoslav Republic of Macedonia, Prespa Agreement, Constitutional Amendment.

1. Introducere

Acest articol își propune să contureze o imagine mai clară asupra prețului plătit pentru aspirațiile europene ale Republicii Macedoniei: modificarea constituției, numele, identitatea și istoria. În acest scop, vom începe prin a analiza fenomenul integrării europene la nivelul mai larg al regiunii Balcanilor de Vest, după care vom arăta motivele pentru care credem că Acordul de la Prespa încalcă dreptul constituțional macedonean, dar și dreptul internațional.

2. Balcanii de Vest și Macedonia

Majoritatea istoricilor din Balcani știu foarte puțin despre istoria țărilor vecine deoarece au tendința să se concentreze pe istoria națională; de aceea, se spune că istoria Balcanilor este o istorie divizată.¹ Deși Balcanii aparțin în mod indubitabil Europei, ca regiune își păstrează individualitatea. După Pavlowitch, națiunile balcanice s-au luptat și s-au învins, au pierit și au renăscut.² Adeseori Europa interpretează greșit Balcanii, în același fel în care și Balcanii tind să înțeleagă greșit Europa; însă cele două se află într-o relație interdependentă: Europa este întregul, iar Balcanii se pot considera parte integrantă a „Bătrânului Continent”.³

Cu toate acestea, Europa nu poate să înțeleagă Balcanii – îndeosebi Balcanii de Vest –, fără să înțeleagă trecutul acestei regiuni, or istoria recentă stă sub semnul Iugoslaviei.

¹ Stevan Kosta Pavlowitch, *Istoria Balcanilor 1804-1945*, (Iași: Polirom, 2002), 316.

² Pavlowitch, *Istoria*, 6.

³ Pavlowitch, *Istoria*, 316.

Cândva considerată a fi fruntașă în rândul țărilor neoccidentale care ar putea adera la Comunitățile Europene, Republica Federală Socialistă Iugoslavia a avut puternice relații culturale, politice și economice cu Occidentul, cu toate că regimul politic nu era unul democratic. Destrămarea Iugoslaviei a însemnat nu doar apariția unor noi țări pe harta Europei – evenimentele care au însoțit fragmentarea Balcanilor de Vest au urmări adânci, resimțite și astăzi.

Nu există un consens cu privire la cauzele care au dus la destrămarea Iugoslaviei, după cum nu există unanimitate nici cu privire la data la care a început și s-a sfârșit acest proces. Totuși, cronologia evenimentelor sugerează că ruptura a debutat în mod oficial la 25 iunie 1991, când Slovenia și Croația și-au declarat unilateral independența, iar sfârșitul acestui proces ar fi fost în data de 27 aprilie 1992, când Serbia și Muntenegru au format împreună un nou stat, numit Republica Federală Iugoslavia.⁴

Totuși, unii autori consideră că procesul de dezintegrare a SFRY a început, de fapt, cu adoptarea Constituției din 1974, care a transformat federația într-o *de facto* confederație; or, odată cu acest pas, republicile ar fi dobândit puteri mai mari decât însăși Federația. Alții cred că ruperea Iugoslaviei a început în 1989, când a fost modificată Constituția Serbiei pentru a reduce autonomia provinciilor Kosovo și Voivodina, modificare care la rândul său a provocat crize instituționale la nivel federal, culminând cu secesiunea Sloveniei și a Croației. Din punctul de vedere al Macedoniei, continuarea federației însemna participarea la un conflict cu care nu avea nimic de-a face.

2.1. Destrămarea Iugoslaviei

Pe parcursul anului 1991, mai multe republici care alcătuiau Iugoslavia și-au declarat independența: mai întâi Slovenia, urmată mai apoi de Croația, Macedonia, respectiv Bosnia și Herțegovina. La începutul anului 1992, odată ce Slovenia și Croația au fost recunoscute de Uniunea Europeană (Comunitatea Europeană la acea vreme), Iugoslavia a rămas de domeniul trecutului.⁵ Problema este complexă și sensibilă; Iugoslavia a fost pusă la grele încercări de-a lungul existenței sale, iar jumătatea de secol care îi precedă apusul nu face excepție. Ruperea sa a fost rezultatul unor contradicții profunde în inima regimului: socialismul nu avea cum să rezolve dificultățile pe care însuși modelul său economic le-a provocat, iar societatea necesita democrație, protecția drepturilor omului și revenirea la economia de piață. Odată ce tensiunile interetnice și interconfesionale s-au suprapus peste contradicțiile din însăși inima regimului, deznodământul nu putea fi decât conflictul armat.

Din nefericire, ruptura sângeroasă a Iugoslaviei are urmări resimțite și astăzi, printr-un număr de chestiuni nerezolvate: noile state au intrat în crize care au durat ani buni, răstimp în care se întrezărea o singură cale de ieșire – o aderare cât mai curând posibilă la UE.

2.2. Integrarea europeană

⁴ Todor Cepreganov, *Dezintegrarea Iugoslaviei acum 25 de ani* (Shtip: Centrul de cercetare juridică și politică al Facultății de Drept din cadrul Universității „Goce Delcev”, 2016), 1.

⁵ Todor Cepreganov, *Istoria norodului Macedonean* (Skopje: Institutul de istorie națională, 2008), 325.

Nu este un secret faptul că Uniunea Europeană a făcut o prioritate din integrarea țărilor din Balcanii de Vest. Această regiune reprezintă o zonă de interes strategic pentru Europa, iar integrarea în Uniunea Europeană prezintă anumite provocări. Balcanii sunt, de fapt, etimonul termenului geopolitic „balcanizare”, folosit pentru a descrie procesul de fragmentare a unei regiuni pe criterii etnice. Având în vedere istoria complexă din spatele acestui fenomen, putem spune că Balcanii au rămas și vor fi în continuare o enigmă pentru restul continentului, însă una cu mare potențial economic, acesta fiind și principalul motiv pentru care Occidentul european este interesat de integrarea acestor țări.

3. Acordul de la Prespa și problematica ratificării

Acordul de la Prespa – un acord internațional semnat la 17 iunie 2018, în satul Nivitsi, pe malul lacului Prespa, de miniștrii de externe ai Republicii Macedonia (Nikola Dimitrov) și Greciei (Nikos Kozijas), precum și de mediatorul ONU pentru disputa privind numele țării – Matthew Nimetz. Oficial, Acordul de la Prespa este denumit „Contractul Final” care rezolvă diferendele arătate în Rezoluțiile nr. 817⁶ și 845⁷ din 1993, înlocuind acordul temporar⁸ din 1995, dintre Grecia și Macedonia.

Obiectivul Acordului este să stabilească un parteneriat strategic între părți și să permită aderarea Republicii Macedoniei la UE și NATO. Conform Acordului, Macedonia ar trebui să-și schimbe numele în Macedonia de Nord, astfel încât denumirea oficială a statului să fie „Republica Macedonia de Nord”, iar Grecia să recunoască etnonimul macedonean utilizat în denumirea cetățeniei țării, precum și denumirea limbii oficiale ca macedoneană, obligându-se să nu interfereze cu apartenența țării vecine la organizațiile internaționale.⁹

La 30 iulie 2018, Adunarea Republicii Macedonia a convocat un referendum având ca scop ratificarea Acordului de la Prespa.¹⁰ Eșecul acestei consultări – fiindcă numai circa 37% din electorat a luat parte – indică faptul că prim-ministrul Zaev nu a reușit să mobilizeze populația și să o convingă de avantajele schimbării.¹¹ Având în vedere neîntrunirea pragului de validare a referendumului, instituțiile statului au fost nevoite să își asume decizia, sens în care au susținut că referendumul ar fi fost doar consultativ.

Parlamentul a anunțat cele patru modificări constituționale care vor schimba denumirea constituțională în Republica Macedonia de Nord după intrarea în vigoare a Acordului Prespa. Pe lângă aceste modificări, Adunarea a adoptat și Legea constituțională care aduce modificări amendamentelor constituționale nr. 33, 34, 35 și

⁶ Rezoluția Consiliului de Securitate ONU nr. 817 din 7 aprilie 1993, <http://unscr.com/en/resolutions/doc/817> (accesat la 19.03.2020).

⁷ Rezoluția Consiliului de Securitate ONU nr. 845 din 18 iunie 1993, <http://unscr.com/en/resolutions/doc/845> (accesat la 08.04.2020).

⁸ Acordul Provizoriu între Republica Elenă și Fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei, din 13 septembrie 1995.

⁹ Acordul Final, disponibil la adresa: <https://vlada.mk/node/14958> (accesat la 10.04.2020).

¹⁰ https://www.sobranie.mk/content/%D0%9E%D0%B4%D0%BB%D1%83%D0%BA%D0%B0_%D0%B7%D0%B0_%D1%80%D0%B0%D1%81%D0%BF%D0%B8%D1%88%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%9Ae_%D0%BD%D0%B0_%D1%80%D0%B5%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D1%83%D0%BC.pdf (accesat la 12.04.2020).

¹¹ Prim-ministrul a fost acuzat penal pentru săvârșirea de infracțiuni politice prevăzute de art. 308 C.pen. (care se referă la încălcarea independenței și aducerea statului într-o poziție de subordonare față de un stat străin). În acest sens, a se vedea: <https://lider.com.mk/makedonija/levica-podnese-krivichna-prijava-protiv-premierot-zaev/> (accesat la 14.04.2020).

36 atunci când va intra în vigoare și Acordul final dintre Macedonia și Grecia pentru soluționarea litigiului privind numele, precum și după ratificarea protocolului de aderare la NATO.

Cetățenii au protestat în fața Parlamentului Macedoniei pentru a împiedica Adunarea să voteze schimbarea Constituției și a numelui țării. Totuși, parlamentarii au votat cu 81 voturi în favoarea modificărilor constituționale, iar după ratificarea acordului de către Parlamentul Elen, la 12 februarie 2019, acesta a intrat în vigoare, soluționând disputa dintre Macedonia și Grecia, schimbând astfel denumirea oficială a țării în „Republica Macedonia de Nord”.¹² În schimb, Macedonia a putut începe negocierile de aderare la UE. Mai mult, la 27 martie 2020 a devenit în mod oficial cel de-al 30-lea stat membru al Alianței Nord-Atlantice, ca urmare a îndeplinirii ultimei etape formale din Acordul de la Prespa cu Grecia.¹³

3.1. Vicii de constituționalitate

Negocierile care au fost desfășurate sunt total ilegale deoarece Constituția Macedoniei prevede un executiv bicefal, în care puterea este realizată deopotrivă de Guvern și Președinte. Legea adoptată pe vremea lui Kiro Gligorov, în 1998, un decret care promulgă Legea privind ratificarea și executarea acordurilor internaționale prevede, în textul art. 3, că acordurile internaționale ale Republicii Macedonia sunt semnate de Președinte.¹⁴ Prin urmare, în această materie șeful statului este *primus*, iar premierul este *secundus*. Fără ca președintele să semneze, acordul nu putea fi supus unui referendum și nu putea ajunge pentru ratificare la Adunare: legea în cauză trebuia să treacă de la Președinte la Adunare prin Guvern, însă nu a pornit de la șeful statului.

Unul dintre obstacolele legale pentru Acordul de la Prespa a fost Președintele țării, care se bazează pe art. 119 alin. (1) din Constituția Macedoniei.¹⁵ Pentru a clarifica: Acordul de la Prespa conține trei părți, dintre care prima conține 8 articole în care Guvernul își depășește autoritatea, și anume a încheiat un acord bilateral pentru care competența exclusivă rezidă la Președintele Republicii.¹⁶ Legea prevede în ce domenii Guvernul este responsabil să încheie acorduri, însă problemele de identitate nu sunt incluse în aceste domenii, ceea ce ne face să concluzionăm că s-a aflat în afara prerogativelor conferite: cu alte cuvinte, prim-ministrul a acționat *ultra vires*.¹⁷

Al doilea obstacol este Curtea Constituțională: de exemplu, aceasta a abrogat acordul de la Okta, din 2002.¹⁸ În mod oficial, Curtea Constituțională nu este competentă să anuleze Acordul, dar este responsabilă de legea care ratifică Acordul, deoarece legea noastră spune că acordurile internaționale pot fi ratificate și modificate prin lege, or

¹² Anunțul privind schimbările constituționale este disponibil la adresa: <https://vlada.mk/node/16735> (accesat la 18.04.2020).

¹³ Macedonia a putut adera la NATO după ce ultimul stat membru (Spania) a îndeplinit procedura de ratificare a protocolului de aderare. Anterior, Parlamentul de la Skopje a ratificat protocolul la 11 februarie.

¹⁴ Legea afacerilor externe folosește termenul de *aviz* când se referă la guvern, ministru și ministere, însă pentru președinte lucrează cu termenul de *decizie*. De aceea, președintele este *primus*, iar premierul *secundus*.

¹⁵ A se vedea dispozițiile art. 119 din Constituția Macedoniei.

¹⁶ Acordul de la Prespa a fost publicat în Monitorul Oficial al Macedoniei nr. 6 din 12 ianuarie 2019.

¹⁷ Biljana Vankovska, ‘Geopolitics of the Prespa Agreement: Background and After-Effects’, *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 3 (2020): 14.

¹⁸ Decizia Curții Constituționale nr. 140/2001 din 2002, la adresa: <http://ustavensud.mk/?p=8233>, accesat la 26.04.2020.

legile trebuie întotdeauna să fie în conformitate cu Constituția: iar acordul amintit este contrar legii fundamentale.

Al treilea obstacol este referendumul¹⁹: în drept există un manual de reguli care spune că schimbările se fac astfel: lege prin lege, constituție prin amendament constituțional, verdict prin verdict, ceea ce se decide într-un referendum trebuie rezolvat printr-un alt referendum. În acest sens, permiteți-mi să vă reamintesc că la referendumul din 1991, întrebarea era aceasta: „sunteți pentru un stat suveran și independent al *Macedoniei*?”²⁰ (s.n.) – în drept, rezultatul de la această consultare prezintă autoritatea lucrului judecat (*res judicata*). Cetățenii cu drept de vot s-au pronunțat deja cu privire la numele țării – Macedonia; dacă ar fi voit să o numească altfel, atunci trebuia să se procedeze la un referendum *obligatoriu*, precum cel din 1991, și nu la unul consultativ.

Dispozițiile art. 73 din Constituția Macedoniei prevăd doar referendumul decizional, nu și cel consultativ. Între cele două tipuri de referendum se face o distincție netă: „referendumul decizional produce efecte juridice directe (...), în vreme ce unul consultativ presupune intervenția legiuitorului pentru a transpune voința suverană a poporului într-un text de lege corespunzător”.²¹ În orice caz, textul art. 73 trebuie coroborat cu cel al art. 120 alin. (3), care prevede că asocierea cu alte state în uniuni sau comunități trebuie ratificată de majoritatea absolută a cetățenilor cu drept de vot din Macedonia, ai căror voință trebuie exprimată într-un referendum. Cu alte cuvinte, numai un referendum decizional – și, implicit, validat – poate să valoreze consimțământul cetățenilor macedoneni la luarea unei asemenea decizii.²²

3.2. Încălcarea dreptului internațional

Un alt aspect legal pe care îl avem în procesul de admitere într-un stat membru al ONU, spune că doar art. 4 din Carta ONU este relevant: despre Macedonia și Slovenia a afirmat Comisia Badinter²³ că îndeplinesc condițiile statalității.²⁴ Desigur, orice stat care favorizează pacea și acceptă obligațiile prezente în Cartă poate să fie membru al ONU.²⁵ Cu toate acestea, vedem că în cazul Macedoniei s-a impus o cerință suplimentară: negocierea propriului nume și denunțarea opțiunii suverane inițiale prin obligația de a purta denumirea provizorie „Fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei”.

¹⁹ În dreptul constituțional macedonean, tipurile de referendum sunt sistematizate în Constituție (1991), precum și în Legea din 2005 privind referendumul.

²⁰ Decizia nr. 729 privind anunțarea referendumului a fost publicată în Monitorul Oficial al Macedoniei nr. 37 din 7 august 1991.

²¹ Anthony Murphy, „Reforma constituțională în România după referendumul din 2009” *Sfera politicii*, 188 (2016): 15.

²² Dimitar Apasiev, *Aspectele juridice ale referendumului pentru așa-numitul Acord de la Prespa între Republica Grecia și a „Doua Parte”* (Shtip: Raport anual la Facultatea de Drept, Universitatea „Goce Delcev”, 2018), 6.

²³ Acest grup internațional de arbitraj, Comisia Badinter, a fost numit după președintele său, Robert Badinter, fiind înființat cu ocazia Conferinței privind Fosta Iugoslavie de la Haga în 1991. Membrii Comisiei Badinter au fost toți președinți ai instanțelor constituționale ale statelor fondatoare ale UE.

²⁴ Criteriile statalității – teritoriu, populație și autoritate politică – enumerate de Comisia Badinter sunt similare celor enunțate în Convenția de la Montevideo (1933); Anthony Murphy, Vlad Stăncescu, ‘State formation and recognition in international law’, *Juridical Tribune*, 1 (2017): 7.

²⁵ A se vedea dispozițiile art. 4 din Capitolul 2 al Cartei ONU.

În 1993, Rezoluția 817 adoptată de Consiliul ONU, când Macedonia devine al 181-lea membru al ONU, propune o rezolvare rapidă a diferendului. De aceea, sunt în favoarea unei proceduri legale internaționale care să solicite ca în viitor ONU, prin Adunarea Generală, să ni se adreseze sub numele constituțional, deoarece 137 de țări²⁶ recunosc deja Macedonia sub numele purtat în acești ani de tranziție, iar 4 din 5 state membre ale Consiliului de Securitate ne-au recunoscut. Un precedent există în jurisprudența Curții Internaționale de Justiție de la Haga, cea care a statuat că URSS nu putea să impună condiții suplimentare Portugaliei pentru aderarea la ONU.

Prin Acordul de la Prespa este încălcat principiul echivalenței: nu există egalitate și uniformitate, de exemplu în legătură cu limba macedoneană. Potrivit acordului, se recunoaște dreptul de a denumi limba ca „macedoneană”, însă cu o notă de subsol pentru a explica faptul că face parte dintr-un grup de limbi slavice de sud: o soluție pentru o problemă deja rezolvată și care amenință *drepturi dobândite* ale poporului macedonean. Să ne amintim și de textul din 1995 al preambulului acordului, care denumeste ambele părți (*i.e.* Grecia și Macedonia), însă în Acordul de la Prespa nu apare decât Grecia (indicată ca fiind prima parte), iar Macedonia este desemnată pur și simplu ca a doua parte: mai poate fi vorba de negocieri pe picior de egalitate în acest caz?

În conformitate cu dreptul internațional, Acordul de la Prespa negociază un subiect care nu poate negociat, fiind contrar normelor *jus cogens* ale comunității internaționale, cum ar fi: dreptul popoarelor la autodeterminare, principiul egalității suverane a statelor și interzicerea interferenței în afacerile interne ale statelor.²⁷ Văzut prin prisma dreptului internațional, un asemenea act este în contradicție cu normele prevăzute în textul art. 7 și 8 din Convenția de la Viena din 1969 privind dreptul contractual.²⁸ Pentru aceste rațiuni, credem că acordul amintit încalcă dreptul internațional.

4. Concluzii

Putem concluziona ca războiul care a însoțit destrămarea fostei Iugoslavii a încetinit integrarea europeană a regiunii. Astăzi, țările nou-apărute se află în diverse stadii de progres în drumul lor spre UE. În Macedonia, lupta ideologică este în plină desfășurare: furia, frica și rănilor din Skopje sunt adânci din cauza apariției unei „noi” țări pe harta lumii – Republica Macedonia de Nord.

Nerespectarea regulilor care guvernează semnarea și ratificarea Acordului de la Prespa este atât de gravă încât duce la nulitatea absolută a acestuia. Conform valorii fundamentale a ordinii noastre constituționale – principiul divizării puterii de stat și principiul „frânelor și echilibrului”, președintele Republicii este deținătorul echilibrului instituțional dintre guvernul central și un fel de „maestru” (*dominus*) în sfera raporturilor juridice internaționale.

Astfel, conform art. 119, paragraful 1 din Constituția Republicii Macedonia (1991), „acordurile internaționale, în numele Republicii Macedonia, sunt încheiate de

²⁶ Lista țărilor care au recunoscut Macedonia sub numele constituțional poate fi consultată la: <https://mkd-news.com/po-25-godini-nezavisnost-eve-koi-zemji-ne-priznavaat-pod-ustavnoto-ime/> (accesat 16.04.2020).

²⁷ Ana Nikodinovska Krstevska, *Contractul Prespa între Republica Macedonia și Republica Grecia prin prisma Legii Internaționale* (Shtip: Raport anual la Facultatea de Drept, Universitatea „Goce Delcev”, 2018), 133.

²⁸ Disponibil la adresa: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf (accesat la 24.04.2020).

președintele Republicii Macedonia”. În unele cazuri, acordurile internaționale pot fi încheiate de Guvernul Republicii Macedonia, dar numai atunci când această competență decurge explicit din lege. În acest sens, art. 119 paragraf 2 din Constituție enumeră limitativ numai 22 de cazuri în care Guvernul este competent să încheie convenții, dar chiar și atunci, cu consultarea obligatorie a șefului statului: (1) economia; (2) finanțare; (3) știința; (4) cultura; (5) educație; (6) sport; (7) transport etc. – cu excepția aspectelor referitoare la frontiera de stat, intrarea sau retragerea din alianțe sau comunități cu alte state, precum și alte acorduri internaționale încheiate, în conformitate cu dreptul internațional, exclusiv de către șefi de stat și nu de guverne.

Văzut prin prisma dreptului internațional, încheierea Acordului de la Prespa nu este în conformitate cu normele art. 7 și 8 din Convenția de la Viena privind dreptul contractual. Sub acest aspect, Convenția consideră reprezentanți autorizați să încheie acorduri internaționale numai persoanele care posedă „puteri depline”, astfel cum sunt definite la art. 2 (1) lit. (c) din Convenție. Totuși, Convenția mai prevede că, dacă o convenție este încheiată de o persoană neautorizată, atunci convenția este lipsită de efecte, cu excepția cazului în care aceasta este confirmată sau validată în continuare de persoana în cauză (articolul 8).

Potrivit dreptului internațional, acordul are un obiect nesusceptibil de negociere, contrar normelor *jus cogens*: dreptul popoarelor la autodeterminare, principiul egalității suverane a statelor și interzicerea amestecului în treburile interne ale statelor. Acordul de la Prespa se poate rezilia cu o notă diplomatică către Grecia, pe baza *jus cogens* din art. 53 din Convenția de la Viena din 1969.

BIBLIOGRAFIE

Cărți și articole de specialitate:

Dimitar Arasiev, „Правни аспекти на референдумот за т.н. Преспански Договор меѓу Република Грција и „Втората Страна”” („Aspectele Juridice a referendumului pentru așa numitul Acordul din Prespa între Republica Grecia și a „Doua Parte”), Raport anual la Facultatea de Drept, Universitatea „Goce Delcev”, Shtip, 2018;

Todor Сепреганов, Историја на Македонскиот народ (*Istoria norodului Macedonean*), Ed. Institutul de istorie națională, Skopje, 2008;

Todor Сепреганов, „Распаѓањето на Југославија 25 години подоцна” (*Dezintegrarea Jugoslaviei acum 25 de ani*), Centrul de cercetare juridică și politică al Facultății de Drept din cadrul Universității „Goce Delchev”, Shtip, 2016;

Anthony Murphy, „Reforma constituțională în România după referendumul din 2009”, *Sfera politicii*, nr. 2/2016;

Anthony Murphy, Vlad Stăncescu, „State formation and recognition in international law”, *Juridical Tribune*, no. 1/2017;

Ana Nikodinovska Krstevska, „Договорот од Преспа помеѓу Република Македонија и Република Грција низ призмата на Меѓународното Право” (*Contractul Prespa între Republica Macedonia și Republica Grecia prin prisma Legii Internaționale*), Raport anual la Facultatea de Drept, Universitatea „Goce Delcev”, Shtip, 2018;

Stevan Kosta Pavlowitch, *Istoria Balcanilor 1804- 1945*, Polirom, Iași, 2002;

Biljana Vankovska, ‘Geopolitics of the Prespa Agreement: Background and After-Effects’, *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, no. 3/2020.

Acte normative și jurisdicționale:

Rezoluția Consiliului de Securitate ONU nr. 817 din 7 aprilie 1993;

Rezoluția Consiliului de Securitate ONU nr. 845 din 18 iunie 1993;
Rezoluția ONU nr. 47/225 din 27 aprilie 1993;
Acordul Provizoriu dintre Republica Elenă și Fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei (New York, 13 septembrie 1995);
Decizia privind anunțarea referendumului nr. 2730, publicată în Monitorul Oficial al Macedoniei nr. 140 din 30 iulie 2018;
Acordul de la Prespa dintre Republica Elenă și Republica Macedonia, publicat în Monitorul Oficial al Macedoniei nr. 6 din 12 ianuarie 2019;
Hotărâre Constituțională nr. 101, publicată în Monitorul Oficial al Macedoniei nr. 6 din 12 ianuarie 2019;
Decizia Curții Constituționale a Republicii Macedonia nr. 53 din 4 decembrie 2019;
Decizia Curții Constituționale a Republicii Macedonia nr. 140 din 4 decembrie 2002;
Constituția Macedoniei, aprobată prin decizia nr. 998, adoptată de către Adunării Constituante la ședința nr. 08-462/1 din 17 noiembrie 1991, aprobată prin referendumul din 8 septembrie 1991 și publicată în Monitorul Oficial nr. 59 din 22 noiembrie 1991;
Decizia privind anunțarea referendum nr. 729, publicată în Monitorul Oficial al Macedoniei nr. 37 din 7 august 1991;
Vienna Convention on the Law of Treaties, 23 May 1969.
Charter of the United Nations signed on 26 June 1945, in San Francisco, and came into force on 24 October 1945.